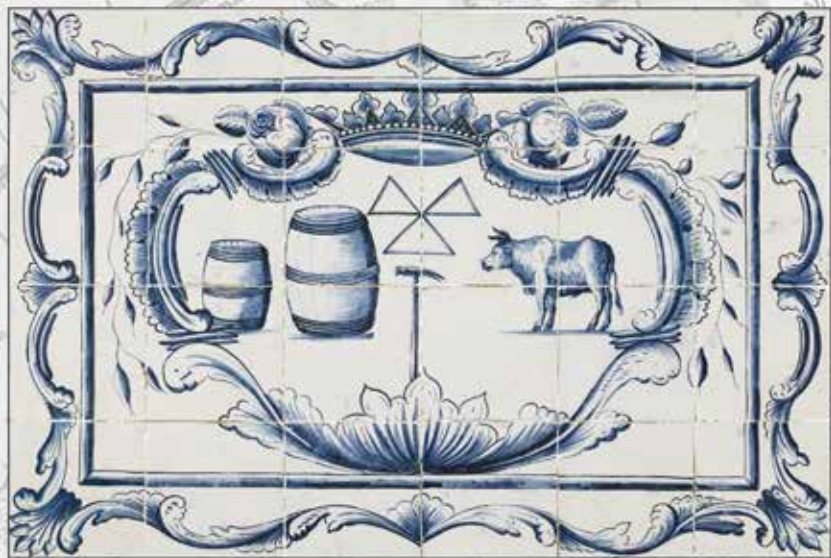


fan

KLIF EN GAAST

Ald nijs út Gaasterlân



ZUYDER

ZEE

Colofon

Fan Klif en Gaast is een uitgave van de Stichting Histoarysk Wurkferbân Gaasterlân. Het tijdschrift verschijnt twee keer per jaar, in juni en december.

Nummer 14, juni 2013

Redactie:

Iris Maaskant-Fey j.a.maaskant@ziggo.nl tel. 0514-602909

Aafke Meinesz a.f.Meinesz@planet.nl tel. 0514- 604718

Gerke Walinga windwerk@hetnet.nl tel. 0514-571530

Auke Hylkema auke.hylkema@ziggo.nl tel. 0514-603936

Vormgeving en opmaak:

Jan Maaskant j.a.maaskant@ziggo.nl

ISSN - nummer : 1876 - 8091

De Stichting Histoarysk Wurkferbân Gaasterlân, emailadres: stichtinghwg@gmail.com, stelt zich tot doel de geschiedenis van Gaasterland te bestuderen en de kennis daarover te verspreiden en te bevorderen. Onder Gaasterland wordt verstaan de geografische streek van Reade Klif tot en met Spannenburg en van de Wâlde tot en met Tacozijl. Veel informatie kunt u vinden op ons internetadres: [www. historiegaasterland.nl](http://www.historiegaasterland.nl)

Donateurs van het Histoarysk Wurkferbân Gaasterlân ontvangen het tijdschrift gratis. U wordt donateur door minimaal € 10,- per jaar over te maken op rekeningnummer 1540.26.395 t.n.v. de Stichting Histoarysk Wurkferbân Gaasterlân te Balk. Vergeet niet daarbij uw adresgegevens te vermelden!

Wilt u ook iets in dit tijdschrift publiceren over de geschiedenis van Gaasterland? Neem dan contact op met de redactie.

Secretariaat Histoarysk Wurkferbân Gaasterlân:

Sietske Dijkstra, Meerweg 8, 8561AT Balk, tel.0514-602299, email: sclinzel@hotmail.com



Het Histoarysk Wurkferbân Gaasterlân heeft een verjaarskalender uitgegeven. Deze eeuwigdurende kalender bevat fraaie oude afbeeldingen van alle Gaasterlandse dorpen en van Sleat. De ansichten zijn afkomstig uit de verzameling van Herman Mous.

Iedereen die donateur is of wordt van het Histoarysk Wurkferbân Gaasterlân (minimaal € 10,-) krijgt de kalender gratis. Hij is ook los te koop voor € 8,00 bij Boekhandel De Jong in Balk en bij Informatiecentrum Mar en Klif in Oudemirdum.

Foto voorpagina: Tegeltabelau uit de Idske Poppes Sathe te Harich

Van de redactie

Misschien hebt u de boeiende lezing aangehoord door Henk de Vries, voorzitter van het Fryske Gea met als onderwerp het Rijsterbos. Zo niet dan leest u erover in het verslag van Sietske Dijkstra. Ondergrond, aanleg maar ook de gevarieerde bosaanplant kwamen ter sprake, en toeval of niet, de nieuw te vormen gemeente De Friese Meren is plotseling geïnteresseerd in bijzondere bomen in Gaasterland en heeft daar tijd voor. Al dagen doorkruist een ambtenaar het uit de winterslaap ontwakend landschap, ook op mijn erf, op zoek naar bijzondere bomen en legt de resultaten van zijn zoektocht nauwkeurig vast. Benieuwd wat ermee gedaan wordt.

Nieuwsgierigheid is geen slechte eigenschap, vastleggen van ontdekkingen om anderen daarvan deelgenoot te maken is niet ieders kwaliteit. Wel die van de u inmiddels bekende maritiem publicist Dirk Huizinga. Hij onderzocht het ontstaan, de bouwwijze en het gebruik van de vissersjol of Stavense jol en heeft daar uitgebreid over geschreven. Op 23 maart j.l werd hij door de Vereniging van Ronde- en Platbodemjachten voor zijn werk onderscheiden met de Van Waning Wisselprijs 2013.

Erg ver voerde de nieuwsgierigheid van de 19e eeuwse Harichster vrijzinnige en eigenzinnige predikant Ds.Muntingh, zo beschrijft uitvoerig Yde Jan van de Lageweg. Geïnspireerd door ontdekkingen in zijn naaste omgeving -hij bewoonde de oude stins te Harich- ontwikkelde hij zich tot bevlogen archeoloog .

Niet minder bevlogen betrok echtpaar de Smit de toen bijna onbewoonbare Idske Poppes Sathe aan de Lorbuorren in Balk met als doel de monumentale kop- hals- romp boerderij, waarvan voldoende oorspronkelijke elementen resteerden, te restaureren en voor de toekomst te bewaren. Doorzettingsvermogen, tijd en veel geld waren nodig om het fraaie eindresultaat te bereiken. Met mooie foto's heeft Bram de Smit het hele proces vastgelegd.

Tot slot: het H.W.G. beschikt sinds kort over een prachtige archiefkelder onder de bibliotheek in Balk. Hebt u waardevolle gegevens over Gaasterland of de Gaasterlanders, het H.W.G. kan ze nu uitstekend opslaan, bewerken en voor ieder toegankelijk maken.

Gerke Walinga



Laaksum, ca. 1930. Vissersjollen in het vluchthaventje. Foto: Fred Thomas

Eenvoudige vissersjol laat onderzoekers raden

De Zuiderzeevervisserij vanuit Friese haventjes heeft nog geen halve eeuw geduurd. Van 1883 tot 1932 om precies te zijn. Langs de Friese kust werd voor 1883 nauwelijks gevist. Het ging om enkele vissers bij Lemmer en langs de kust van Gaasterland, die bot vingen voor eigen consumptie en om aalvissers bij Stavoren. Die vingen in het najaar langs de dijk paling die geleverd werd aan de grote vishandelaren in Gaastmeer en Heeg. De Friese Zuiderzeevervisserij was de eerste helft van de 19e eeuw het werk van enkele tientallen seizoensvissers, meer niet. Dat veranderde, toen de grote hangbaas Poppe de Rook samen met zijn zwager, de handelaar Jan Pen, in 1883 vissers in Friesland uitnodigden om op de Zuiderzee te vissen met het nieuwe, machinaal gebreide staande want, dat zij voor dat doel ontwikkeld hadden. Daarmee kon in het vroege voorjaar haring worden gevangen en daarna tot aan de zomer ansjovis. Vishandelaren in Lemmer kochten die vis op. De Zuiderzeeharing werd gerookt tot bokking en de ansjovis werd gezouten en verpakt in ankers (tonnetjes van 30 kilogram) en vervoerd naar Amsterdam. Van daaruit werd de ansjovis verkocht in heel Europa, maar in het bijzonder in Zuid-Duitsland. Dat afzetgebied was ontstaan door de aanleg van het Rijnspoor in het midden van de 19e eeuw. De vis kon vanaf die tijd met de trein door Europa vervoerd worden. Zuiderzeevervisserij was daarmee voor de kleine vissers langs de Friese kust economisch aantrekkelijk geworden. Voor deze visserij waren schepen nodig en de scheepswerven hadden dus eveneens baat bij deze ontwikkeling. De hangbazen in Lemmer lieten vissers uit Lemmer vissen met grote Lemsteraken en vletten, die de vissers op de pof konden aanschaffen. Dat gold niet voor de vissers in de Zuidwesthoek. Die gebruikten eigen scheepjes die vanwege de geringe financiële armslag van de vissers dus ook veel kleiner waren. Naast de bekende Friese boatsjes, visaakjes en knikspant vletjes, werden bij vissers uit Hindeloopen, Molkwerum, Stavoren en Laaksum vooral de vissersjollen populair die in Stavoren werden gebouwd.

Vissersjollen uit Stavoren

Tegenwoordig spreekt iedereen over 'Staverse jollen', maar zo werden de vissersjollen uit Stavoren pas genoemd, toen ze niet meer voor de visserij werden gebruikt. Na de Eerste Wereldoorlog zijn er geen jollen meer gebouwd voor de visserij, maar nog wel vele voor de recreatie. Ook werden er voormalige vissersjollen omgebouwd tot 'jachtjol'. Het waren de recreanten die voor deze jollen de naam Staverse jol zijn gaan gebruiken. De vissers zelf en de werfbazen die de jollen bouwden, spraken alleen maar over 'vissersjollen' en over 'jachtjollen'. In het gemeenteverslag 1859 van Stavoren werd voor het eerst melding gemaakt dat de visserij plaatsvond 'met zeesloepen of zogenaamde jollen'. In 1861 en 1862 werden er voor de haven van Stavoren zeilwedstrijden gehouden waar ook 'vissersjollen' aan mee konden doen. In de gemeentelijke rapportages bleken er in 1812 in Stavoren door 12 personen met kleine schuitjes in de herfst op aal te worden gevist. In 1884 werd gerapporteerd aan

het College van Zeevisserijen in Amsterdam, dat er gevist werd met 11 open jollen en twee platbodem vaartuigjes. Blijkbaar zijn die schuitjes in die zeventig jaren uiteindelijk vervangen door vissersjollen.

De florissante tijden voor de visserij braken echter aan na 1883. Rond de eeuwwisseling waren er in Stavoren bijna zeventig vissersjollen in gebruik. Maar niet alleen daar. In de omliggende haventjes Hindeloopen, Molkwerum en Laaksum werden deze scheepjes bij vissers eveneens populair.

Wie bouwden die vissersjollen?

De werf waar in de 19e eeuw de jollen voor de vissers in Stavoren werden gebouwd, lag in Stavoren direct binnen de zeesluis. In de Franse Tijd waren alle werven in Stavoren ter ziele gegaan. In 1846 begon Anne Veldstra uit Oudega (HON) op een grasveld binnen de sluis aan de noordpunt van de Schans een nieuwe werf, die hij financierde met een krediet van Jhr. Gerard R.G. van Swinderen, de burgemeester van Gaasterland die woonde in 'Huize Rijs'. De vader van de later zo bekend geworden Jhr. Mr. Jan van Swinderen, de 'God van Gaasterland'. Na twee faillissementen werd Jan Roosjen uit Hindeloopen in 1860 de nieuwe werfbaas op de werf die op dat moment eigendom was van Jhr. Jan van Swinderen. Als rechterhand nam Douwe Roosjen zijn compagnon Gerben Strikwerda mee, met wie hij samenwerkte als timmerknecht op de werf van Yntje Wijbrands, de sloepenbouwer in Hindeloopen.



Stavoren, ca.1906. De jollenwerf van Heinsius, waar Douwe Roosjen werfbaas was. De witte jachten op de voorgrond werden door Heinsius verhuurd aan ,vooral, Engelse toeristen. Foto: collectie Jan Visser, Stavoren.

Van 1860 tot 1883 bouwde Roosjen slechts een tiental jollen voor de leden van het Staververssersgilde, die er in de herfst aal mee vingen met fuiken langs de zeedijk. Dat stelde dus niet veel voor. De populariteit van de vissersjol ontstond pas in de jaren tachtig van de 19e eeuw. In 1897 nam Pieter Heinsius, de schoonzoon van de werfbaas, de werf over van Jhr. J. van Swinderen. In 1903 werd de timmerschuur door brand verwoest, maar direct vervangen door een nieuwe schuur. In 1906 overleden zowel de werfbaas Douwe Roosjen als de werfeigenaar Pieter Heinsius. De werf bleek zwaar onder de schulden te zitten, waar de weduwe Jaaj Roosjen als erfgename mee bleef zitten. Bij de openbare verkoping in 1907 werd de werf gekocht door Ids Strikwerda, de zoon van Gerben, die al langer op de werf actief was. Ids Strikwerda was als werfbaas echter weinig succesvol met de bouw van nieuwe vissersjollen. Vanaf 1896 waren de gebroeders Wildschut in Gaastmeer ook jollen gaan bouwen en veel vissers bestelden liever daar hun jol dan bij Strikwerda. Tussen 1907 en 1918, toen Auke van der Werff de werf overnam van Strikwerda, bouwde Strikwerda slechts vier jollen, terwijl er in die periode tientallen zijn gebouwd in Gaastmeer.

Het succes van de jol werd overigens ook herkend door vissers aan de Hollandse kust. Ook daar werd gevist met jollen. Een aantal van die schepen zijn gebouwd in Broekerhaven en in Alkmaar-Kolhorn.

De oorsprong van de Staverse jol lang een raadsel

Gewone dingen vallen niet op. Die accepteren we als vanzelfsprekend. Ze komen en ze gaan en we hebben niet gauw de neiging om de geschiedenis ervan vast te leggen voor het nageslacht. We staan er niet bij stil, het is allemaal te gewoon en te onbeduidend. Als een beroemde schilder of architect een eervolle opdracht verwerft waar veel geld mee is gemoeid, ja, dan ligt dat anders. Daar wordt over geschreven, daar moeten opdrachtgevers na ampele overweging over besluiten, daar worden archieven over aangelegd. Jaren later hebben historici over dergelijke zaken iets te onderzoeken, want het ging maatschappelijk en cultureel niet om niets. Hoe anders ligt dat bij de gewone, eenvoudige zaken van de kleine man. Een visser die zich een visbootje aanschafte, die hoefde geen contracten te tekenen bij de notaris. De tewaterlating van zijn bootje werd geen groot feest waar honderden mensen op afkwamen. Als na jaren zijn bootje vervangen moest worden, was er geen commissie die zich zorgen maakte over het verlies van cultureel erfgoed. Gewone gebruiksvoorwerpen werden en worden gewoon gebruikt. Ze leidden historisch gezien een totaal onopvallend leven en achteraf is er over de geschiedenis van een specifiek gebruiksvoorwerp dat toevallig in de belangstelling komt, meestal bar weinig terug te vinden. Zo ging het dus ook met de vissersjollen uit Stavoren. Er zijn er wel tweehonderd van gebouwd, maar de meeste jollen zijn in de loop der jaren even geruisloos verdwenen als ze ontstaan zijn.

Het kan echter raar lopen in de geschiedenis. Zaken die generaties lang voor onbelangrijk werden gehouden, kunnen voor latere generaties plotseling relevant worden. Plotseling zijn er mensen die zich afvragen waarom bijvoorbeeld die Staverse jollen zo'n vreemde vorm hebben, met die naar binnen gebogen boorden. Waarom die jollen een kiel hebben,

terwijl alle andere vissersschepen met zijwaarden waren uitgerust. En er komen vragen waar die jollen eigenlijk zijn gebouwd. Het boeiende is, dat dergelijke vragen een paar generaties eerder eenvoudig beantwoord konden worden, maar op dat moment onbeantwoord blijven. Niemand weet het meer, want niemand stond er bij stil dat die doodgewone jollen die na een tijdje allemaal vervangen zijn door vissersschepen die beter voldeden, eens door watersporters en maritieme onderzoekers met een nieuw blik bekeken zouden worden. De oorsprong van de Staverse jol was nooit een probleem, maar werd in het midden van de 20e eeuw geformuleerd als een raadsel. Eenvoudig omdat in het verleden, toen die jollen gewoon gebruikt werden, niemand de moeite heeft genomen die heel recente geschiedenis vast te leggen. Vervolgens zijn latere onderzoekers die met hun vragen bleven zitten, gaan fantaseren over de mogelijke oorsprong van dat vissersschip, wat natuurlijk ook gemakkelijke situaties opleverde.

Moelijk doen over iets eenvoudigs

Na de Tweede Wereldoorlog was de cultuur van de Zuiderzeevervisserij met haar opmerkelijke zeilende vissersschepen vrijwel verloren gegaan. De restanten ervan werden verzameld door het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen en het Nederlands Openlucht Museum in Arnhem. Ook de Stichting Stamboek voor Ronde en Platbodemjachten (SSRP) probeerde zo goed en zo kwaad als het ging de overgebleven schepen in kaart te brengen en de oorspronkelijke vormen vast te leggen. In dat kader werd tevens onderzoek gedaan naar 'de oorsprong van de Staverse jol'. Over dat onderwerp was al druk gespeculeerd door deskundigen als Crone (1943), Sopers (1947) en Van Kampen (1945). De reden was, dat de vissersjol uit Stavoren afweek van alles wat kenmerkend was voor de andere vissersschepen van de Zuiderzee. Als enige had de jol een spiegel, geen zwaarden en wel een lange, doorlopende kiel. Ook verbaasden de onderzoekers zich over de naar binnen vallende boorden. Dat scheepje was anders en moest van buitenlandse oorsprong zijn of heel oude wortels hebben. Wellicht stamde het af van de kogge, die op oude Staverse zegels stond afgebeeld, zo opperden Crone en Sopers. Anderen dachten meer aan een buitenlandse oorsprong, wellicht Skandinavisch, wegens enige gelijkenis met de Noorse jol. In 1962 kwam Huitema van het SSRP echter met een veel nuchterder uitleg. J. Visser uit Stavoren en M. Zeldenrust uit Molkwerum zouden (volgens de informant D. Zeldenrust) rond 1880 een gladde jol met een dikke kop hebben laten bouwen voor de vangst van haring en ansjovis. Op hun verzoek werd daarom een scheepje gebouwd met het uiterlijk van deze vissersjol. Helaas verzuimde Huitema een en ander nader te onderzoeken, maar de denkrichting was realistischer dan de suggesties van 'buitenlands' of 'middeleeuws'.

Toen in 1949 de laatste nog in gebruik zijnde vissersjol in Stavoren werd verkocht aan het Zuiderzeemuseum, verscheen er in de Leeuwarder Courant een aardig verhaal over de kwaliteiten van de jol. Over de oorsprong van het scheepje schrijft de journalist: 'Aan de wal hoorden we nog iets van de geschiedenis van de Staverse jol. In het boek 'De Zeilsport' schrijft H.C.A. van Kampen, dat het hem niets zou verwonderen, wanneer zou blijken dat de Staverse jol van buitenlandse oorsprong zou zijn. Hij baseert deze mening op het vreemde model van de jol. Had hij zijn

licht opgestoken bij de Stavorse vissers, dan zou hij wel anders hebben gehoord.’ Die wisten namelijk te vertellen, dat de jollen in de tachtiger jaren van de 19e eeuw op de werf van Roosjen werden gebouwd voor de Stavorse vissers, om er haring en ansjovis mee te vangen. Niets buitenlandse oorsprong. Gewoon een sloep met een volle kop, in Stavoren ontwikkeld, op verzoek van Stavorse vissers.



Stavoren, de vissersjoll van de familie Bleeker.

Die Stavorse vissers baseerden hun mening natuurlijk niet op wetenschappelijk onderzoek. Zij gingen uit van hun herinnering en de overlevering. Maar zij zaten in 1949 veel dichterbij wat tegenwoordig als de meest aannemelijke opvatting wordt gezien dan de maritieme onderzoekers, die er in die tijd maar wat op los speculeerden. Opvallend is dat deze onderzoekers niet systematisch te werk gingen. Ze keken naar de vorm van de Stavorse joll en ze fantaseerden er onbekommerd op los. De vraag waar die jollen waren gebouwd en wat de geschiedenis van die werf was, kwam niet aan de orde. Ook Vroom (1968) keek vooral naar uiterlijke overeenkomsten van de joll met andere sloepen en vergat het verband te leggen met de geschiedenis van de scheepswerf in Stavoren. De eerste onderzoeker die dat wel deed was Seffinga (2003), de directeur van het Fries Scheepvaart Museum in Sneek. Die constateerde, dat de jollenbouwers uit Stavoren afkomstig waren van de jollen- en sloepenwerf van Wijbrands in Hindeloopen. Daarmee zijn natuurlijk niet alle vragen beantwoord, want in hoeverre leken de jollen van Roosjen op de sloepen van Wijbrands? Maar wel wordt duidelijk, dat de verhalen over middeleeuwse schepen en buitenlandse voorbeelden er niet toe doen. Ook de speculatie over de vermeende zeevaardigheid van de joll die veroorzaakt zou worden door de naar binnen gebogen boorden is te fantastisch. Vrijwel alle ronde en platbodemschepen, behalve de tjalken, hadden een boeisel dat meer of minder naar binnen valt. Dat zorgde voor een boord dat het water tegenhield, ook als het schip onder helling zeilde. Bovendien bleef het zwaard onder helling mooi

verticaal in het water staan. Die vorm is bij de bouw van de joll overgenomen, ook al had de joll geen zwaarden. Wel werd het berghout weggelaten. Kleine sloepen en jollen hadden geen berghout en de vissers gaven de voorkeur aan een gladde romp om de netten niet te beschadigen aan uitsteeksels.

De belangrijkste reden dat de oorsprong van de joll tot zoveel speculatie heeft geleid, is echter gelegen in de bescheidenheid van de joll zelf. Het was een klein scheepje voor arme vissers. Het was te weinig opvallend om uit zichzelf geschiedenis te maken. Geschiedenis werd er pas gemaakt, toen watersporters in de 20e eeuw mooie verhalen gingen bedenken over een in hun ogen interessant scheepje, waar de vissers al jaren afscheid van hadden genomen.

Bronnen:

Crone, G.C.E.: *Onze schepen in de Gouden Eeuw*. Amsterdam, 1943

Huitema T. (red.): *Ronde en platbodemschepen*. Amsterdam, 1962

Kampen, H.C.A.: *De Zeilsport*. Amsterdam, 1945

Seffinga, M.: *Nieuw licht op de oorsprong van de Stavorse joll*. In: *Jaarboek 2003*.

Fries Scheepvaart Museum. Sneek, 2003. p. 61-71.

Sopers, P.J.V.M.: *Schepen die verdwijnen*. Haarlem, 1947

Vroom, U.E.E.: *Vracht- en binnenschepen van Eeltjebaas en Aukebaas*. 1968

Ypma, Y.N.: *Geschiedenis van de Zuiderzeevervisserij*. Amsterdam, 1962

Dirk Huizinga



Stavoren, de ST 43 van de familie Visser.
Foto: collectie Jan Visser, Stavoren.



De blazer TX 33. Denk het berghout weg en je ziet de naar binnen vallende boorden van de zoveel kleinere vissersjoll uit Stavoren.

Hendrik Muntingh, predikant en archeoloog te Harich

Hendrik zag op 15 oktober 1778 in Ede het levenslicht als zoon van Henricus Muntingh en Elisabeth Agnes van Hecht. Hij kwam uit een zeer sterk predikantengeslacht, zowel zijn vader, grootvader als overgrootvader hadden het voorrecht om hun 40-jarig ambtsjubileum te vieren.

Zijn vader, die vurig oranjegezind was en dit niet onder stoelen of banken stak, koos tijdens zijn predikantschap in Ede de kant van stadhouder Willem V en niet die van de Patriotten. De krant beschuldigde hem van ‘ophitserij’. Muntinghs vader was een zeer meelevend en toegewijd predikant, die na Ede (1767)ondermeer nog in Sleat (1790) en Marrum (1797-1810) stond.

Jeugdjaren.

Hendrik werd in streng gereformeerde geest opgevoed. Hij studeerde aan verschillende Latijnse scholen, mede veroorzaakt door de verhuizingen van zijn ouders, die wel wat met hem te stellen hadden in de puberteit. Hij schreef daar later over: *‘Ik las die gevaarlijke jaren eenige verleidelijke schrijvers tegen de Bijbel, godsdienst en Christendom. God weet hoe weinig het scheelde of ik was een atheïst geworden en in de gevaarlijkste jaren des levens aan de ondeugd ten prooi, want dat is gewoonlijk het verloop. God zij geloofd! Zijne hand bestuurde mijn schreden.’*

Na zijn studie aan de Latijnse scholen ging hij verder studeren aan de universiteit te Frentsjer waar hij zich op 29 september 1796 liet inschrijven voor de studie theologie.

Hij raakte al snel bevriend met prof. dr. Johannes Henricus Regenbogen. Hij kwam daar regelmatig over de vloer en raakte onder de indruk van diens visie op de bijbel en de maatschappij. Onder invloed van deze jonge professor zei hij de strenge orthodoxie vaarwel en ging hij over tot een meer ‘liberale denkwijze’.

Regenbogen was onder invloed van de Verlichting in Frankrijk gekomen. Hij liet zich leiden door de Verlichtingsrede en meende dat *‘niet de onvolkomenheid en de ellende van de mens voorop dienden te staan, maar diens voortreffelijkheid mede om God als Schepper recht te doen.’* In zijn preken en betogen keerde hij zich tegen de leer van de predestinatie en eeuwige straffen. Zo stelde hij dat *‘De Bybel moet wederkeeren tot de classe van menschelyke schriften, en kan haare waarde alleen, als een boek der gryze oudheid, behouden.’*

Regenbogen was de eerste vrijzinnige professor in Nederland en werd als een gevaarlijke vrijgeest beschouwd. In politiek Den Haag werd zeer afkeurend over zijn radicale ideeën gesproken.

Door zijn invloed ging Muntingh de kerkelijke geschiedenis met andere ogen zien en was geen fan meer van Johannes Bogerman, die in 1618-1619 de Dordtse synode voorzat.

Hij zou Regenbogen tot zijn dood in 1814 als geestelijk vader blijven vereren.

Zijn leven als predikant.

Toen Hendrik Muntingh klaar was met zijn studie, werd hij op 18 oktober 1801 tot predikant van Hilaard en Leons bevestigd met handoplegging door zijn vader en de predikanten J. de Vries te Boazum en Jillardus Everts Penninga te Jorwert. ’s Middags deed hij intrede n.a.v. Handelingen 10: 29: *‘Daarom ben ik ook zonder tegenspreken op uw uitnodiging gekomen. Ik zou nu wel willen weten, om welke reden gij mij uitgenodigd hebt.’*

Lang zou hij hier niet blijven, hij voelde zich ‘in de kale greiden in het gure jaargetijde ziekelijk en verlaten’ en werd manisch depressief. Daarom wilde hij daar zo spoedig mogelijk weg en nog geen jaar later, op 15 augustus 1802, verruilde hij deze plaats voor Harich.

Zijn intrede tekst was n.a.v. Handelingen 8 vers 30 en 31: *‘Verstaat gij wat gij leest? En hij zeide: ‘Hoe zou ik dit kunnen, als niet iemand mij de weg wijst?’ En hij verzocht Filippus in te stappen en naast hem te komen zitten.’*

De bosrijke omgeving van Harich deed hem goed. Het was een veel beter oord voor zijn gezondheid en stemmingswisselingen. Hier wilde hij dan ook niet meer vandaan en wimpelde alle beroepen af, ook al kon hij er financieel flink op vooruit gaan. Harich betaalde f 600 op jaarbasis.

Muntingh was een ‘boerendominee’: *‘Hij ging zwoegend langs de zanderige wegen als een zieke hem wachtte des winters wadende door de modderpoelen bij het huisbezoek dat hij zonder ouderling verrichtte daar hij dit vertrouwelijker voor de mensen vond.’*

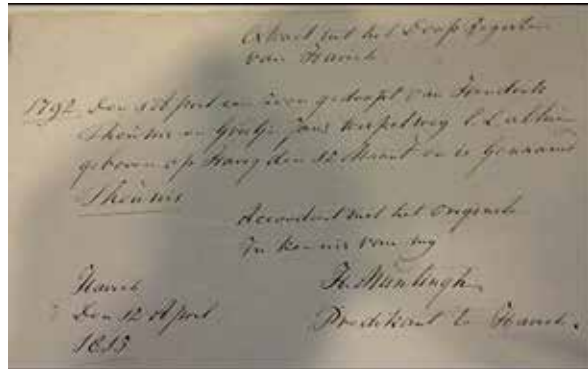
Hij koos voor het celibaat en bleef ongehuwd uit overtuiging. Het huwelijk, dat hij een sacrament noemde, achtte hij voor een predikant minder geschikt en vond ook dat dit alleen kerkelijk gesloten moest worden, zoals dat ook voor 1795 gebeurde. Napoleon stelde het burgerlijk wetboek in en daarmee kwam het kerkelijk huwelijk op de tweede plaats. Wellicht werd deze gedachte gevoed uit verzet tegen Napoleon. Hij weigerde zich te onderwerpen aan de grillen van deze heerser. Daarom verzette hij zich tegen het besluit van de keizer om een kopie van alle mannelijke dopelingen uit het doopboek in te leveren bij de Maire (gemeente) in Balk. Muntingh was wellicht de enige predikant in Fryslân die dit weigerde, omdat hij voorzag, dat als Napoleon eenmaal van het toneel was verdwenen, men toch weer op de oude voet verder zou gaan en alle veranderingen te niet zouden worden gedaan.

De predikanten kregen van hoger hand de opdracht om in de kerk voor Napoleon te bidden. Wie dat naliet kon er van verzekerd zijn, dat er rapport van werd opgemaakt en dit rapport kwam op het bureau van de grietman terecht. De grietman onderhield de predikant voor het in gebreke blijven en mocht dit zich vaker voordoen dan werd ervan hoger hand ingegrepen en hing uitzetting uit het ambt hem boven het hoofd. Wie het rapporteerde aan de grietman is niet bekend.

Eind 1810 stopten de betalingen aan de predikanten, die voorheen door de Staat werden bekostigd. Van 1811 tot 1813 kregen de predikanten zo goed als geen traktement door verandering van het systeem. Napoleon vaardigde bij wet uit dat alle genootschappen op gelijke wijze betaald zouden worden. De Nederduits Gereformeerde Kerk had geen

voorkeurspositie meer en moest voortaan zelf het traktement voor hun predikanten ophoesten, zoals ook de gedoogkerken deden. Dat kwam hard aan. Muntingh was enkele jaren afhankelijk van de gulheid van zijn gemeenteleden.

Toen Napoleon van het toneel was verdwenen en Nederland een koninkrijk werd, kwam uit Den Haag de vraag om extracten uit het doopboek bij de grietman in te leveren,



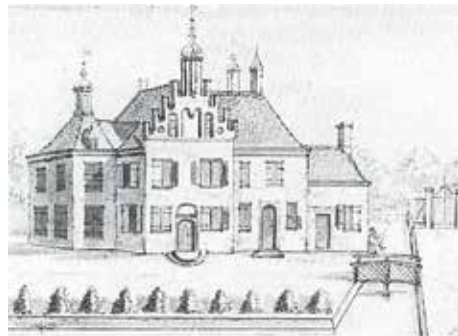
Extract uit het doopboek van Theunis Wispelweij

zodat de dienstplicht kon worden ingevoerd. Het Burgerlijk Wetboek was wel ingevoerd, maar daarin stonden niet de jongens die na 1792 werden geboren. Aan dit verzoek gaf Muntingh wel gehoor. Hij schreef alle namen op en bracht die naar Balk. Zo ook het extract van Theunis Wispelweij.

De Stins als pastorie.

Muntingh betrok als ongehuwde Minnema State. Wellicht verkeerde de Harichster pastorie in bouwvallige staat, zodat de Stins, die leeg stond, tijdelijk als pastorie dienst ging doen. Zijn beide ongehuwde zusters kwamen mee en verrichtten de huishoudelijke taken. Na hun overlijden werd de huishouding door een oude dienstbode gedaan.

In de volksmond werd Minnema State 'De Stins' genoemd. De muren waren drie voet dik. Onder het gebouw was een grote kelder, die voor de 'frijfeint' veel te groot was en daarom mochten mensen uit het dorp, die geen kelder hadden hun aardappels bij hem in de kelder onderbrengen. De kelder was zelfs bestand tegen min 30 graden Fahrenheit.



De Stins in 1724 getekend door Jacob Stellingwerf

Een student uit Groningen maakte met paard en wagen in 1842 een rondreis door Gaasterlân. In Harich werd de kerk bezocht 'welke zeer net is van binnen met eene nette tombe van de familie Rengers'. Bij ds. Muntingh werd koffie gedronken en had men 'met het uiterste genoegen dien ouden man hooren spreken'. Over de predikant

zei hij: 'Het is een diependenkend, navorschend en toch vriendelijk oude man.' Hij vond dat dit oude gebouw 'juist voor hem was ingerigt'. Daarna beschreef hij hoe de Stins er in die dagen uitzag: 'Voor, ter regter en ter linker zijde zijn twee kamers, daarop ter regter zijde een zeer grootte keuken. Van deze keuken gaat men met een trap van drie à vier treden in eene zeer antieke kamer, welke reeds eenige honderden jaren oud is. Het gebouw waartoe deze kamer behoort is gelijk een vierkante toren en wordt een stins genoemd.' Blijkbaar waren er niet veel van deze gebouwen uit de Middeleeuwen blijven staan. Door slecht onderhoud en verval waren ze in de loop der tijd afgebroken, want hij vervolgde: 'Het is de eenigste tot dusver nog zoo goed geconserveerde stins.'

In de toren, 'met verbazende dikke muren', bevond zich het studeervertrek, 'zoodat men wel met eene stoel in de vensteropeningen konde zitten'. De student nam alles goed in zich op en gaf een gedetailleerde beschrijving van deze kamer. 'De ruimten der vensters waren met lood gemaakt. De grond was uit zeer kleine roode vloeren zamengesteld. In den muur waren op vele plaatsen kleine nisjes, waarin gewis beeldjes of reliquiën bewaard werden. Ook de slaapstede is zeer ouderwetsch.'

In 1808 wilde Muntingh tegen de westelijke muur van de pastorie een appelboom planten. Eerst liet hij onderzoeken of er wel voldoende aarde op de keileemlaag lag. Tijdens het graven stootte men op een oud stuk ijzer. Nadat het naar boven was gehaald bleek het een afgebroken antieke ijzeren piek van een lans te zijn, die volgens Muntingh zeker 500 jaar oud moest zijn. Volgens overlevering was de Stins destijds het bolwerk van de Schieringers. De kelder was toen de bewaarplaats voor het wapentuig, maar ook voor het zilver en goud.

De studeerkamer van Muntingh had eerder als geldslagerij dienst gedaan. In 1698 woonde Daniël Valckenier op de Stins en werd door de Staten van Fryslân als muntmeester aangesteld. Zijn dochter Amelia Henriëtte Geelfoes, die met de Harichster predikant Petrus Reinalda was getrouwd, erfde de Stins en verkocht het woongedeelte in 1728 aan de grietman van Gaasterlân Regnerus Annaeus Lycklama van Wyckel. Amelia liet in het testament vastleggen, dat het vruchtgebruik voor de predikanten zou blijven.

'Dus nu al 70 Jaar zoo is gebruikt, en op eigen kosten is beschut, oordeel ik wijl bij mijn beroeping niet alleen vrije inwoning in 't huis, maar ook 't genot van bomen en plantagien soo als mijn voorzaten het gebruikt hadden, dat gemelde vruchtgebruik aan mij zo lang ik predikant op Harig ben moet verblijven, te meer wijl noch dorp, noch gemeente ooit enig regt van eigendom kan aantonen en dus niet mede onder de taxatie van de Pastorie kan betrokken worden.'

Volgens de menist Haitje Haintjes Visser zou zijn vader, die kastelein in Teakesyl was, in zijn jeugd een oud 28-stuiverstuk met de waarde van één florijn hebben gezien, dat in Harich omstreeks 1680 zou zijn geslagen.

Wel is bekend dat de Staten van Fryslân waarschuwden tegen valse munters, die hun geld in omloop brachten. Concrete bewijsvoering ontbreekt. Wellicht worden er in de toekomst een of meerdere van deze munten opgegraven. Een werkje voor de

archeologen. Zo werd Muntinghs grote liefde voor archeologie, geschiedenis door deze vondsten geboren.

De kerktoren.

In het begin van de Franse tijd was het eigendom van de toren door geldgebrek overgegaan naar de gemeente Gaasterlân. Deze kon nu dienst doen als uitkijktoren. Van hieruit kon de vijand worden opgespoord en waargenomen.

Een zorg minder voor de kerkvoogdij, maar er bleven zorgen genoeg over. In de notulen van de kerkenraad van 1818 staat dat *'de predikant om kleine reparatiën voor de kerk bij de huizen moest bedelen'*. In 1822 vroegen de kerkvoogden het grietenijbestuur om bij begrafenissen een collecteschaal op het kerkhof te mogen plaatsen om giften voor het onderhoud van kerk en pastorie in te zamelen. Dat werd afgewimpeld. Daarvoor kregen ze geen toestemming.

Muntingh als archeoloog.

Er waren rijke boeren (getroffen door de landbouwcrisis) en veel arbeiders die vaak in armoedige omstandigheden leefden. De arbeiders konden in twee groepen worden verdeeld. De boerenarbeiders en de arbeiders die hun werk vonden in de bossen, in eekschillen. Zij moesten in weer en wind de kost verdienen. Vaak hielp het hele gezin mee. In de 18e eeuw waren er eikenbossen in Gaasterlân aangelegd, want er zat handel in het eikenhout en met name de eikenschors. De schors bevatte tannine, een stof waarmee men leer looide. De families Van Swinderen en Star Numan exploiteerden deze bosgebieden. Om het hout af te voeren werd de Luts, gelegen tussen twee keilemruigen van Harich en Wyckel doorgetrokken naar de Fluessen. Zo werd een vaarverbinding tussen de Slettemermar en de Fluessen tot stand gebracht. Daaraan werkten vele arbeiders mee en Muntingh kwam af en toe eens poolshoogte nemen om te zien wat voor oude voorwerpen er naar boven werden gehaald.

In 1840 werd er in Riis een enorme muntvondst gedaan. Er werden 110 zilverstukken gevonden. Muntingh was hierbij betrokken en zeer onder de indruk. Tot zijn grote ontsteltenis moest hij deze munten al weer na een week afstaan. *'Hij slaakte een bittere klacht.'* De munten werden in een museum in Groningen ondergebracht. Vanaf die tijd maakte hij tijd vrij om oude munten op te sporen. Zo bracht hij veelvuldig een bezoek aan de arbeiders, die na de drooglegging van de Luts de taak hadden om deze uit te diepen. Hij vroeg hen hem in kennis te stellen van elke vondst die gedaan werd. Een herhaling van wat er met de munten van Riis gebeurde zou hem niet nog een keer overkomen. Hij loofde zelfs een premie uit aan diegene die de bodemvondsten voor hem bewaarde. Ook kwam hij bij het uitdiepen van de Oude Bakhústervaart geregeld langs. Deze moeite werd uiteindelijk beloond met een oude munt van Lodewijk de Vrome uit de 8e-9e eeuw.

In de bossen van Rûgehuzen speurde hij naar Franse penningen, die de Refugiés op hun vlucht in 1685 naar ons land hadden meegenomen.

Correspondentie met Wopke Eekhof.

Vanaf 1838 correspondeerde Muntingh veel met de Leeuwarder stadsarchivaris Wopke Eekhof met wie hij een goede band onderhield. Eerst over de gedane vondsten en de tegenwerking, en later ook meer over zijn eigen leven.

Bij zijn komst in Harich begon hij zich dadelijk te verzetten tegen de zucht tot dweperij die in Gaasterlân te allen tijde verbazend groot was. Zijn vrijzinnige en radicale denkbeelden heeft hij nooit onder stoelen of banken gestoken. Voor hem had nog nooit iemand dat aangedurfd.

Zo schreef hij eens: *'Ik heb er zwaar en lang onder geleden.'* Later werd hij in zijn mening gesterkt door zijn collega's Anne Tjittes Reitsma te Aldemardum en Lambertus van Giffen te Wyckel. Met de laatste liet hij in 1838 een bloemlezing drukken onder de schuilnaam 'Gamma der Vinen', want de auteurs mochten niet bekend worden. Hierin werd fel uitgehaald naar de Afscheiding van 1834 en de Dordtse synode van 1618-1619. Het geschrift verraadde veel kennis, belezenheid en een vaardige pen.

Aan Eekhof schreef hij eens: *'Het is zo jammer dat men mij sedert vele jaren in het antiquarische altijd heeft tegengewerkt, zowel hoog als laag; dat men mij nooit daartoe de hand geboden heeft.'* *'Men hield mij voor gevaarlijk omdat ik noch dweper noch vleier wilde zijn'*.

'O God,' luidde het in een van zijn brieven uit november 1838, *'wat heerst er in veel woningen veel ellende, dwaling, kommer, zorg, smart, twist, armoede, onvergenoegdheid. Hoe onmachtig gevoel ik mij dan om heil aan te brengen. Evenwel versterkt het mij tot genoeg dat de mensen mij over hun geheimste belangen onderhouden.'*

Consulentschap.

In de winter van 1843-1844 werd hij door het vertrek van ds. Jan Rudolph de Bruine consulent van de orthodoxe gemeente in Balk. De ideeën van de kerkenraad botsten met zijn zienswijze. Het conflict liep zelfs zo hoog op dat de Gedeputeerde Staten van Fryslân en koning Willem II er aan te pas kwamen. Muntingh schreef hierover in een brief aan Eekhof: *'Wat zijn die geestendrijvers toch ellendige boosaardige kerels, als zij hun zin niet krijgen!'* Wat was hij blij dat Balk weer een predikant kreeg. Hij was het geharrewar beu.

Levensende.

Omstreeks 1842 begon hij te kwakkelen. Zijn krachten namen af. Zijn hand werd beverig, de duizeligheid nam toe en het gehoor werd er ook niet beter op. Hij werd door drie artsen behandeld, die hem o.a. jodium voorschreven. De doktoren stelden hem teleur, want ze konden niets meer voor hem doen en adviseerden hem om niet te veel te lezen. Dat was een enorme straf voor hem.

De kosten voor de behandelingen rezen de pan uit. Aan bezoek had hij niet te klagen, maar het waren allemaal geen troosters.

Op 28 januari 1847 vroeg hij ten einde raad emeritaat bij de koning aan. Dat werd hem pas op 1 januari 1848 verleend. In zijn laatste brief aan Eekhof schreef hij: *'Ik zie*

wel, dat ik mij lijdzaam aan Gods beschikking moet onderwerpen.’

Muntingh was een belesen man. Hij hoefde geen rekening met vrouw en kinderen te houden en had alle tijd om zich in de pastorie aan het lezen te goed te doen. Behalve dat hij serieus aan zijn preken werkte, hield hij zijn Griekse en Latijnse studies bij. Hij was ‘een immer welkome gast op huize Rijs.’ Hij kwam daar regelmatig bij grietman Jhr. Gerard Regnier Gerlacius van Swinderen over de vloer. De grietman liet voor hem



Overlijdensakte van Hendrik Muntingh.

Lijkrede.

Muntingh had zijn vriend ds. Lambertus van Giffen te Wyckel gevraagd de afscheidsdienst te leiden. In deze ‘lijkrede’ noemde hij Muntingh ‘een aangenaam causeur’, die zich niet thuis voelde in een kring ‘waar men de tijd verbeuzelt’. Er werd opgemerkt dat: ‘Zijn tekst goed gekozen is, en de toepassing ervan op de gelegenheid. Niet ongelukkig geslaagd. Het publiek verneemt er uit, dat de overledene een braaf en bekwaam man is geweest. De lijkredenaar heeft zijn held in dat licht vertoond, waarin hij voor zijne gemeenteleden en bekenden ’t voordeeligst uitkomt. Het verwondert ons niet, dat velen, die de lijkrede hoorden voordragen, haar ook wenschten te bezitten, deels uit achting voor hun ontslagen herder, deels uit erkentelijkheid voor den man, die zijn beeld hun had voorgesteld.’

Zijn betoog werd in druk uitgegeven, maar enkele critici waren van mening, dat er voor dit boekje weinig belangstelling zou bestaan, want ‘Voor het groote publiek echter is zij van minder beteekenis, en wij kunnen, op dien grond, niet gelooven, dat zij algemeen veel belangstelling zal opwekken.

Muntingh werd begraven op het kerkhof te Harich. Op zijn grafsteen stond: ‘Hij was eene brandende en lichtende kaars.’

naast de pastorie een fraai huis bouwen. Daar kon hij zijn intrek innemen, nadat hem het emeritaat was verleend. Hij heeft deze woning wellicht maar kort bewoond, want op 19 juli 1849 overleed hij op 69-jarige leeftijd. In zijn overlijdensakte werd hij Henricus genoemd, terwijl in alle andere akten gesproken werd van Hendrik.

Na zijn overlijden werd zijn grote verzameling boeken door middel van een advertentie te koop aangeboden:

‘*VERKOOPING van eene aanzienlijke verzameling BOEKEN, in verschillende vakken van wetenschap, kunst en smaak, waaronder zeer belangrijke Werken voorkomen, vooral aangaande: Godgeleerdheid, Geschiedenis, fraaije Letteren enz. enz.; nagelaten door den WelEerwaarden Heer H. Muntingh, in leven predikant te Harich.*’

Geraadpleegde bronnen:

Ds. T.A. Romein, ‘*Naamlijst der Predikanten in de Hervormde Gemeenten van Friesland*’, Leeuwarden, 1886.

Dr. S.D. van Veen, ‘*Aanvullingen en verbeteringen van Romein’s naamlijst der predikanten in de Hervormde gemeenten van Friesland*’, Leeuwarden, 1892.

Ds. J.J. Kalma, ‘*Naamlijst der Friese Hervormde Predikanten (1880-1959)*’, Leeuwarden, 1959.

A. Algra, ‘*De historie gaat door het eigen Dorp*’, Leeuwarden, 1955.

L.Post-Beuckens, ‘*Land en Mens van Gaast en Klif*’, Laren, 1947.

Yde Jan van de Lageweg

Idske Poppes Sathe

Aan de Lorbuorren 3 stond zeker al vanaf het begin van de achttiende eeuw een boerderij. De boerderij was eerst van grietman Regnerus Annaeus Lyklama van Wijckel. In 1751 verkocht de grietman de boerderij aan de broers Idske en Jan Poppes en de schoonvader van Idske: Petrus de Blij.

Zij verpachtten de boerderij niet, maar gebruikten hem zelf. In 1791 overleed Petrus de Blij. De boerderij kwam toen op naam te staan van Idske Poppes en zijn kinderen Neeltje en Poppe en een oomzegger, Jackle Poppes. In 1811 liet Poppe Idskes Poppes op deze plek een nieuw boerderij bouwen: Idske Poppes Sathe.



Hier begint dus het verhaal van onze boerderij. Wij, Bram en Theunie de Smit, zijn slechts één van de eigenaren in de lange rij van de historie. Wat ons betreft wordt die rij steeds langer. Wij zien het als onze taak om de boerderij te behouden voor de volgende generaties. Dit artikel is geen gedetailleerd verslag, maar laat een paar momenten zien in de geschiedenis van de boerderij en de restauraties. De laatste restauratie dateert uit 2011, precies 200 jaar nadat Idske Poppes de boerderij heeft laten bouwen. Deze restauratieperiode heeft meer dan een jaar geduurd.

De oorspronkelijke boerderij

De Sathe is in 1811 gebouwd met een hoge schuur en een onderkelderd voorhuis onder een zadeldak. Het voorhuis heeft drie vrijstaande gevels en twee schoorstenen. Naast de hoge opkamer in het voorhuis is er ook een tweede, lager gelegen woonkamer gebouwd. In elke gevel zitten twee forse schuifvensters. De voorgevel heeft twee zandstenen aanzetkrullen met daarin het bouwjaar gebeeldhouwd. Er zijn nogal wat elementen bewaard gebleven uit die tijd. We noemen hier een paar voorbeelden om een idee te geven.

De beide woonkamers uit 1811 zijn bewaard gebleven. In de lager gelegen woonkamer bevindt zich houtsnijwerk in Lodewijk de XVIde stijl: rozetten, siervazen, strikken, linten en bloemkorfjes. Onder een van de bedsteden zit nog steeds de kluis waarin Idske Poppes (1791-1863) zijn waardepapieren en geld bewaarde. De omljstingen tussen de deuren van de hoge opkamer zijn onderling verbonden door houtsnijstukjes met palmetten, gesneden rozetten, slingers en een getande kroonlijst, eveneens in Lodewijk de XVIde stijl.



De tegeltaleaus

De tegeltaleaus vormen een verhaal apart, dat tot op heden nog niet uitverteld is. Bij de bouw van de boerderij in 1811 is namelijk een serie van vijf tegeltaleaus vervaardigd. De onderwerpen hebben allemaal rechtstreeks te maken met het feit dat de eigenaar van de boerderij zijn fortuin had vergaard met de boterhandel. Drie van de vijf zijn in 1971 uit de boerderij gestolen, toen de boerderij een paar dagen leeg stond. Deze drie taleaus zijn nooit meer terug gezien, tot ze in 2010 op een veiling werden aangeboden. De eigenaren zijn onbekend gebleven. De andere twee taleaus bevinden zich thans in het Fries Scheepvaart Museum in Sneek.

Op een van de tegeltaleaus is een tafereel te zien met een koe, botervaatjes en een



botergoot. Met de goot konden ze zowel het botervat openen en sluiten en een botermonster nemen. Elke boterkoper had zijn eigen merkteken. Het botermerk van de Poppes (de drie driehoekjes) is verwerkt in dit tableau.

Het andere tableau met de boterhandel als onderwerp dat ook in het Fries Scheepvaart Museum te zien is, laat een zeegezicht met drie scheepjes zien. Op de voorgrond een boterschip, links op de

achtergrond een kofschip en rechts een driemaster. Op de landtong twee vechtende of spelende jongens of mannen, terwijl een manspersoon aanstalten maakt om in een uitkijkspaal te klimmen. Het boterschip is met veel zeeg (kromming in de deklijn) geschilderd.

We vinden het erg jammer dat we de originele taleaus niet meer terug kunnen kopen, omdat we niet weten waar ze zich bevinden. Gelukkig zijn er wel foto's van gemaakt, vóór de diefstal. Aan de hand van deze foto's hebben we in 2011 één van de gestolen taleaus laten reproduceren. Het stelt het uitzicht van de boerderij voor met



het zicht op de kerktoren van Harich. Op een derde tableau staat de familie Poppes afgebeeld in hun rijtuigje, voortgetrokken door twee paarden. Op de achtergrond is Harich te zien, je herkent de kerktoren. Deze reproductie is op de oorspronkelijke plek in de boerderij teruggeplaatst.

Slechte staat

Toen wij de boerderij kochten in 1980, verkeerde de boerderij in slechte staat. Zo konden wij er niet in wonen. Het regende binnen, om maar een voorbeeld te noemen. Omdat we een rijksmonument bewonen, konden we subsidie aanvragen. Zo'n aanvraag is een lange weg. Deze begon op 3 september 1980 met een gesprek tussen ons en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Bouwbedrijf B.P. Boersma uit Balk vroeg daarop namens ons een tegemoetkoming aan in de kosten voor de

restauratie van de boerderij: *'Het herstellen van het dak met de goten, het repareren en vernieuwen van diverse kozijnen met ramen en luiken en het aanbrengen van nieuwe schoorsteenborden, het in oude staat terugbrengen van de woonkamer, het herstellen van de rechterzijgevel met een gedeelte van de voorgevel en enige rollagen, voegwerk op diverse plaatsen enz.'*



De boerderij vóór de restauratie

Begin november 1980 hadden we nog steeds geen reactie van Monumentenzorg. We hebben er eind december maar eens een briefje aan gewaagd.

En nogmaals op 23 juni 1981. Onze brief eindigde we met: *'Deze brief mag mijnerzijds als noodkreet worden beschouwd.'* Nog steeds geen reactie!

Omdat er toch echt iets moest gaan gebeuren, zijn we maar begonnen met de restauratie. In september 1981 kreeg Monumentenzorg een kort verslag en een tussenstand van ons toegestuurd. De kosten

waren namelijk hoger uitgevallen dan vooraf begroot: *'De absoluut noodzakelijke reparaties en de dakconstructies worden hoger, dan het bedrag vermeld op het gele kaartje in april opgezonden. Voor een prijs van XXX is door de firma Boersma uniek werk geleverd, waarbij ondergetekende ook 2 maanden lang meesjouwde.'*

Pas in december 1981 kregen we de voorzichtige formulering voor subsidie toegestuurd: *'Het is thans in beginsel mogelijk U in de kosten van het reeds uitgevoerde herstel aan de in referte vermelde boerderij een subsidie toe te zeggen.'*

Het bedrag waarop we aanspraak konden maken na het invullen van stapels formulieren, viel flink tegen. Monumentenzorg hulde zich in diep zwijgen. Vele briefjes van onze kant later, het was inmiddels eind 1982, kregen we toch 70% in plaats van de eerder toegezegde 30%. Eind 1982 moesten we een nieuwe subsidieaanvraag doen. Zo'n aanvraag gaat namelijk steeds over een volgend jaar. Het bleef een taai proces!

Inspectie Monumentenzorg

We hebben in 2010 het besluit genomen om onze boerderij in zijn geheel te laten restaureren. Een dergelijke restauratie begint met een inspectierapport van Monumentenzorg en daarop gebaseerd een advies. De inspectie van onze boerderij was een gedegen en minutieuze beschrijving. Lees maar eens een stukje uit het inspectierapport over de staat van het voorhuis:

'Verzakt opgaand muurwerk geeft aan dat er gebreken zijn/waren aan de fundering ter plaatse. Vermoedelijk heeft de zetting zich gestabiliseerd,



voor zover waarneembaar en gezien de kwaliteit van het opgaande muurwerk.. Naast de vensters in de boerenvlechting langs de topgevel is het muurwerk gescheurd en losgeraakt. Veel reparaties aanwezig. De onderramen zijn langs de onderzijde door houtrot aangetast. De ramen zijn instabiel. De bovendorpel en de onderzijde van stijlen zijn door houtrot aangetast. Het kozijn staat wat los in de gevel. De lekdorpel vertoont scheuren en is aan de uiteinden enigszins door houtrot aangetast. De onderzijden van de stijlen zijn licht door houtrot aangetast. Er is enige ruimte tussen stijlen en lekdorpel aanwezig. Aan deze zijde hangen nog enkele luiken in duimen en gehengen. Van het linkervenster zijn de luiken vastgeschroefd. Veel reparaties met plamuur/kunsthars. De lekdorpel is met een kunststof afdekking bekleed. Veelal duidt dit op houtrot. Veel reparatiewerk en openstaande verbindingen.'

En zo werd ons hele bezit 'gefileerd' door het inspectierapport. Hoewel het natuurlijk niet altijd even leuk was om te lezen dat, wat wij als een best aardig onderhouden boerderij beschouwden, in feite zo veel restauratie nodig had, konden we ons door de gedetailleerde adviezen van Monumentenzorg ook alvast erg verheugen op het beoogde resultaat.

Hieronder een voorbeeld van het advies van Monumentenzorg aangaande de kelder-vensters:

'Duimen demonteren, ontroesten en roestwerend te behandelen en ze weer te gebruiken bij reconstructie van de oude luiken. Luiken reconstrueren naar origineel model. Hierbij ook weer gehengen en de duimen gebruiken. IJzeren spijlen wegnemen. Massief houten spijlen plaatsen. Herstellen door rotte delen te verwijderen en delen te vervangen of aan te lassen. Gebruik maken van duurzaam (grenen) hout en profileren als bestaand. Enkele kozijnen geheel vervangen. De meeste ramen geheel vervangen, geheel naar origineel beeld.'



Restauratie 2010-2011

In 2010-2011 hebben we deze grote restauratie uit laten voeren door de firma Jan Oenema uit Sloten. Restaureren betekent: met behulp van oude technieken de verrotte en verzwakte onderdelen vervangen. Dit betekent dat wat na twee eeuwen nog steeds puntgaaf blijkt te zijn, zal blijven bestaan. Zij hebben meer dan een jaar dagelijks bij ons gewerkt. Aan vorstverlet deden ze niet. Met behulp van tenten schermden ze zich af voor de ergste kou om zodoende met de keldervensters aan de slag te kunnen. We hebben nu bijvoorbeeld kozijnen die uit verschillende eeuwen zijn samengesteld. Wat nog puntgaaf was, bleef zitten, aangevuld door 'nieuw' hout en met behulp van oude verbindingstechnieken.



Iedere ambachtsman laat iets van zichzelf of van zijn tijd achter in zijn afgeleverde werk. Dat gaat al eeuwen zo. We vonden initialen van twee eeuwen terug, muntjes en knopen. Ook onze restauratieambachtslieden hebben muntjes en hun initialen achtergelaten in het metselwerk en

in de loodslabben.

Er werden historische technieken gebruikt om de boerderij zo veel mogelijk bij de staat van 1811 te brengen. Ook raakten we vertrouwd met de bijbehorende termen. Het



opnieuw voegen van de gevel gebeurde met 'schelpkalkvoeg platvol met dagstreep'. In de lijkdeur vervingen ze de 'doken' en hebben ze de 'neuten aangeheeld'. Stenen werden 'vol en zat aangemetseld' om een geheel te vormen met de bestaande stenen. Inmiddels kennen 'onze' mannen van Oenema elke centimeter van de buitengevel van de boerderij. Tot in de laatste details is onze boerderij gerestaureerd. Zelfs het luikje van het kippenhok in de stal is prachtig.

Hoewel wat ons betreft de zorg voor Idske Poppes Sathe nog heel lang mag duren, hebben we met deze indringende restauratie bijgedragen aan het voortbestaan van de boerderij, die een rijke boterkoopman in 1811 liet bouwen voor zijn familie.



Het Rysterbosk – een lezing door Henk de Vries, directeur van Het Fryske Gea

Wist u dat:

200.000 jaar geleden Gaasterland onder het ijs bedolven was? Door de enorme kracht van het ijs werden bodemlagen opgestuwd en ontstonden de kliffen bij Oudemirdum. Ook werd er een laag dekzand afgezet. Toen het ijs smolt was Friesland erg versnipperd, eilanden en waterwegen en af en toe een meer.

En wist u dat:

Het bedrijfsgebouw in het Rijsterbos 'De Wildtskuorre' niets met het wild in het bos te maken heeft, maar alles met Hiob de Wildt, die in 1676 een saete ende landen sampt huyzingen ende schuyren, hovingen, bosschen, bomen ende plantagiën c.a. staende ende gelegen op Gaasterlant onder den dorpe Mirns op Rijs kocht?

Het landgoed bleef drie generaties in de familie en in die tijd werden de toen nog woeste gronden ontgonnen en korenvelden en bossen aangelegd.

Daarna werd het bos eigendom van de familie Rengers, toen de weduwe van David de Wildt (1717-1746!) trouwde met de toenmalige grietman van Gaasterland Ulbo Aylva Rengers.

Een van hun nakomelingen, freule Constantia Johanna Rengers trouwde in 1834 met jonker Gerard Reynier Gerlacius van Swinderen en zo kwam het bos in het bezit van de Van Swinderens,

die tussen 1835 en 1902 grietman/burgemeester van Gaasterland waren.

Wist u dat het oorspronkelijke jachthuis in 1847 gedeeltelijk werd afgebroken en gerenoveerd en dat het toen Huize Rijs werd? Dat slot werd in 1937 gesloopt, toen de laatste bewoner jonkvrouw Quirina van Swinderen verhuisde naar de ernaast gebouwde villa. Eigenaren van het bos waren toen baron Van der Feltz (door zijn huwelijk met Constantia van Swinderen) en C.J. van Tienhoven.

In 1941 kocht de jonge vereniging It Fryske Gea met steun van de Provincie het Rijsterbos.

Al deze wederwaardigheden werden op 15 april jl. verteld aan bijna 60 belangstellenden, tijdens de lezing die gehouden werd door Henk de Vries, sinds 2012 directeur van It Fryske Gea.

Naast het ontstaan van het bos (aanvankelijk was het heuvelachtige heide) wist dhr. De Vries ook het nodige te vertellen over de ontwikkeling, het beheer, de elementen die erin voorkomen en de reconstructie van de Slottuin. Het eikenhakhout is verdwenen. In het beheerplan, dat in 1998 voor 25 jaar is vastgesteld, is gekozen voor het ontwikkelen van een natuurlijk loofbos, dat plaatselijk zelfregulerend is.

Een belangrijke functie blijft de recreatie en men streeft naar het behoud van cultuur-historische elementen.

Als u niet in de gelegenheid was om deze geanimeerde lezing bij te wonen, dan kunt u alles over het Rijsterbos nog eens nalezen en bekijken in het Histoarysk archief op onze website www.historiegaasterland.nl in de rubriek 'natuurgebieden'.

Sietske Dijkstra

Werkgroepen

Verschillende werkgroepen verdiepen zich in de Gaasterlandse geschiedenis. Er is heel veel uit te zoeken. Informatiecentrum Mar en Klif beschikt over een omvangrijke collectie historische documentatie. Daarnaast is er natuurlijk ook veel te vinden in het Gemeentearchief in Balk en in de Openbare Bibliotheek.

Hieronder een overzicht van de werkgroepen met de namen, telefoonnummers en e-mail-adressen van de coördinatoren. Donateurs die willen meedoen, kunnen zich bij hen aanmelden.

Inventarisatie en Documentatie

Sietske Dijkstra (0514-602299),
sclinz@hotmail.com

Beeldmateriaal en Publicaties

Iris Maaskant (0514-602909),
j.a.maaskant@ziggo.nl

Dorpen en Gehuchten

Jan de Vries (0514-603614),
jdvbalk@hetnet.nl

Visserij en Scheepvaart

Ruud Guys (0514-682120),
rudolfguys@planet.nl

Kunst en Cultuur

Bram de Smit (0514-603918),
smit-wassenaar@kpnplanet.nl

Archeologie

Gjerrit Hekstra (0514-602063)
g.p.hekstra@planet.nl



Het is tijd voor een goede buur.

Als bank heb je je maatschappelijke verantwoordelijkheden. Niet alleen nationaal, ook lokaal. Een prettige samenleving begint nou eenmaal bij u in de straat, om de hoek, in de wijk. Daarom sponsort de Rabobank ook plaatselijke projecten en initiatieven. En dat doen we graag. Het is tenslotte ook onze buurt.

Het is tijd voor de Rabobank.



Rabobank

€ 3,50

Van Viers' inname van 2001... 2002... 2003... 2004... 2005... 2006... 2007... 2008... 2009... 2010... 2011... 2012... 2013... 2014... 2015... 2016... 2017... 2018... 2019... 2020... 2021... 2022... 2023... 2024... 2025... 2026... 2027... 2028... 2029... 2030...

Dit is de tijd van de in de straat

D E